

BIRTALAN ÁGNES

Eötvös Loránd Tudományegyetem

Kara György professzor és az ojrát kutatások az ELTE Mongol és Belső-ázsiai Tanszékén

Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Belső-ázsiai Tanszékén (2014-től Mongol és Belső-ázsiai Tanszék) végzett növendékek, tanítványok közül számos kapcsolódott tevékenységével a Magyar Tudományos Akadémia egykori intézeteihez, testületeihez. A tanszékalapító, Ligeti Lajos professzor (1902–1987) az MTA rendes tagja volt, és alelnökeként (1949–1969) jelentős tevékenységet fejtett ki a magyar keletkutatás érdekében. Ligeti Lajos tanítványai közül többen dolgoztak akadémiai intézetek kutatójaként vagy a MTA Könyvtár Keleti Gyűjteménye munkatársaként. Ligeti születésének 120. évfordulója alkalmából megemlékeztünk tudományszervező tevékenységéről is. A sokoldalú munkásságának szentelt konferenciáról megjelent egy rövid beszámoló a *Távol-keleti Tanulmányok* folyóirat lapjain.¹ 2025-ben a magyar mongolisztika nemzetközileg szintén elismert alakjáról, Kara György (1935–2022) professzorról emlékeztünk. 2025 áprilisában a kutatásainak szentelt szimpóziumot tartottunk, és ekkor jelent meg az a kötet, amely az egyetemünkhöz kapcsolódó mongolisztikai stúdiumok 150 éves történetét dolgozza fel.²

Ligeti Lajostól a tanszék vezetését Kara György vette át, aki egyetemi munkássága³ mellett szintén több szálon kötődött a Magyar Tudományos Akadémia tevékenységéhez is. Vezetője volt a Ligeti Lajos által 1967-ben alapított,

¹ Rákos Attila 2022. *Philologia Asiae Interioris: Emlékkonferencia Ligeti Lajos születésének 120. évfordulója alkalmából. Távol-keleti Tanulmányok* 2022(2): 229.

² A kötet a magyar–mongol diplomáciai kapcsolatok felvételének 75. évfordulója alkalmából jelent meg a mongol állam támogatásával. Birtalan, Ágnes – Rákos, Attila (szerző, szerkesztő) 2025. *Mongolian Studies in Hungary. 150 Years at ELTE Eötvös Loránd University*. Budapest: ELTE Eötvös Loránd University, Department of Mongolian and Inner Asian Studies – Embassy of Mongolia in Hungary

³ Életrajzát lásd például: Birtalan Ágnes 2022. Kara György (1935–2022). *Távol-Keleti Tanulmányok* 14(2): 1–2. <https://doi.org/10.38144/TKT.2022.2.1>

az ELTE Belső-ázsiai Tanszéke mellett működő MTA Altajisztikai Kutatócsoportnak (1972–2006). Ő volt az, aki feldolgozta az MTA Könyvtárának Keleti Gyűjteményében őrzött mongol és mandzsu nyelvű kéziratokat és fanyomatokat.⁴ Kutatómunkájának elismeréseként megválasztották az Akadémia levelező tagjának (2001). E rövid megemlékezésben az egyetemünkön a XIX. századtól jelen lévő nyugatmongol, azaz ojrát nyelvhez és kultúrához kapcsolódó kutatásait foglalom össze.

A XIX. század második felében Szentkatolnai Bálint Gáborral (1844–1913) kezdődött az a szövegfilológiára és terepmunkára alapozott, egyetemünkhöz is kötődő mongolisztikai kutatás, amelynek azóta is kiemelt célja a nyugati mongolság (a kalmükök és az ojrátok) nyelvének és műveltségének sokoldalú vizsgálata. Ennek a hagyománynak volt továbbvivője Kara György is. Ojrát tematikájú kutatásai 1957-ben kezdődtek, amikor kutatótársaival, Uray-Kőhalmi (U. Kőhalmi vagy Kőhalmi) Katalinnal (1926–2012) és Róna-Tas Andrással együtt több hónapos expedíción vettek részt Mongóliában. A terepmunkának fontos részét képezte Nyugat-Mongólia Hovd és Uvsz megyéiben, az Altaj hegységben végzett kutatás, amely több szempontból is meghatározó volt Kara György tudományos tevékenységében. Jelentésükben így emlékeztek meg útjuk egyik állomásáról: „Uvsz tartomány az ojrátok közé tartozó dörböt, khoton és bait törzsek hazája. A körükben végzett gyűjtőmunka töltötte ki egyhetes ulángomi tartózkodásunk legnagyobb részét. Többször felkerestük a helybeli múzeumot is, mely figyelmet keltett rendezettségével és vezetőjének hozzáértésével. Június 10-én hagytuk el Ulángomot.”⁵

A helyszínen gyűjtött anyagok alapján készült nyelvjárási tanulmányainak módszertana számos további művében is alapul szolgált. Szentkatolnai Bálint Gáborhoz hasonlóan a folklóralkotások nyelve képezte a szövegcsoportot a különböző szempontú nyelvészeti vizsgálatokhoz. Ezt a megközelítést alkalmazta kandidátusi disszertációjában is.⁶ Példaértékű, deskriptív nyelvészeti művei és a különböző műfajú népköltészeti szövegek idegen (francia, angol) nyelvű fordításai, folklorisztikai elemzései a mongolisztika sokat idézett tanulmányai közé tartoznak (lásd a lenti bibliográfiai válogatást). Szentkatolnai Bálint Gábor munkásságához kapcsolódóan is kiadott néhány cikket. Ojrát nyelvjárási anyagokkal nemcsak a mongóliai kutatóútját követően foglalkozott,

⁴ Kara, György 2000. *The Mongolian and Manchu Manuscripts and Blockprints of the Hungarian Academy of Sciences*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

⁵ Kara György – U. Kőhalmi Katalin – Róna Tas András [sic!] 1958. Nyelvészeti és néprajzi tanulmányúton Mongóliában. *Magyar Tudomány*, 305–328.

⁶ Kara, G[eorg] 1970. *Chants d'un barde mongol*. (Bibliotheca Orientalis Hungarica XII). Budapest: Akadémiai Kiadó.

több évtizeddel később is közzétett nyelvjárási elemzési kontextusba helyezett folklórszövegeket.

Kara tanár úr örömmel fogadta, hogy egyetemistaként azzal fordultam hozzá, hogy az ojrátok nyelvjárásaival szeretnék foglalkozni. Rám bízott egy ritka kéziratot, amely a Hovd megyei dzahcsin népcsoport buddhizmusának történetével foglalkozik.⁷ Ő hívta fel a figyelmemet a híres orosz mongolista, B. Ja Vladimicov (1884–1931) XX. század eleji, terepen gyűjtött népköltési szövegeinek⁸ fontosságára, mind nyelvjárási, mind pedig népköltési szempontból. Ez a gyűjtés volt az alapja később a diplomamunkámnak és a kandidátusi disszertációmnak is. Kara professzor így nemcsak kiváló kutatója volt ennek a nemzetközileg is kiemelt mongolisztikai területnek, de fenntartotta folytonosságát az oktatásban és a tudományos utánpótlás nevelésében is. A Sárközi Alice és általam vezetett mongóliai kutatóexpedíció (1991–2018)⁹ kiemelt kutatási témája szintén a nyugat-mongóliai ojrátok nyelvi helyzete és szóbelisége volt. A terepmunka során gyűjtött hanganyag alapján számos publikáció készült, és eredményeinket folyamatosan beépítettük a mongolisztikai és a közismereti egyetemi kurzusokba.¹⁰ A tanszékhez kapcsolódó Mongolisztika doktori programon több magyar és külföldi doktorandusz választja témájaként az ojrát nyelvi, történeti és a műveltséghez kötődő írott és szóbeli forrásokat. A tanszéken kialakult műhely számos kiadvánnyal és nemzetközi projekttel viszi tovább ezt a sokoldalú, nagy hagyományú tematikát,¹¹ amelynek XX. századi kiemelkedő képviselője volt Kara György professzor.

⁷ E kézirat szöveg filológiai feldolgozása a későbbiekben önálló tanulmányként megjelent: Birtalan, Ágnes 1985. Geschichte der heiligen Götterbilder der drei Klöster unseres Jaqačin-Volks. *AOH* 39(2–3): 177–191.

⁸ Владимиров, Б. Я. 1926. *Образцы монгольской народной словесности. (С.-З. Монголия)*. Ленинград: Институт Живых восточных языков имени А. С. Энукидзе.

⁹ Az expedíció tevékenységéről: Birtalan Ágnes 2008. A magyar–mongol nyelvjárás- és népi műveltségkutató expedíció tevékenysége. *Vallástudományi Szemle* 2: 197–206. Az ojrát kutatások módszertanának és eredményeinek összegzése: Birtalan, Ágnes 2012. Fieldwork among the Oirads. Activity of the Hungarian-Mongolian Joint Expedition for the Research of Mongolian Dialects and Traditional Culture. In: Birtalan, Ágnes (ed.) 2012. *Oirad and Kalmyk Linguistic Essays*. (Talentum Sorozat 11. Ed. Kulcsár Szabó, Ernő – Sonkoly, Gábor). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 11–24.

¹⁰ Birtalan, Ágnes (ed.) 2012. *Oirad and Kalmyk Linguistic Essays*. (Talentum Sorozat 11. Ed. Kulcsár Szabó, Ernő – Sonkoly, Gábor). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.

¹¹ Például egy ritka kézirat közös kiadása a Mongol Állami Egyetem munkatársaival: *Tetraglot Thematical Dictionary in Manchu, Chinese and Clear Script. Manj, Xyatat, Mongol, Tod üseg xawsarsan toli bičig*. Ed. Ogtontuul, Togtokh – Birtalan, Ágnes. Ulānbātar: The Institute for Mongolian Studies – ELTE, Department of Mongolian and Inner Asian Studies – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára 2020.

Válogatás Kara György ojrát és kalmük témájú tanulmányai közül ¹²	
1958	<ul style="list-style-type: none"> • Notes sur les dialectes oirat de la Mongolie occidentale. <i>AOH VIII</i>: 111–168. • Jelentés mongóliai tanulmányutunkról. <i>MTA I. Oszt. Közl. XII</i>: 469–514. (U. Kóhalmi Katalinnal and Róna-Tas Andrással közösen) • Nyelvészeti és néprajzi tanulmányúton Mongóliában. <i>Magyar Tudomány</i>, 305–328. (Kóhalmi Katalinnal and Róna-Tas Andrással közösen)
1961	<ul style="list-style-type: none"> • Notes sur le folklore mongol. <i>AOH XI</i>: 271–291.
1962	<ul style="list-style-type: none"> • О неизданных текстах Г. Балинта. <i>Народы Азии и Африки</i> 1: 161–164.
1966	<ul style="list-style-type: none"> • Chants de chasseurs oirates. <i>Collectanea Mongolica. Festschrift für Professor Dr. Rintchen zum 60. Geburtstag</i>. Hrsg. Walther Heissig. Wiesbaden: Otto Harrassowitz, 101–107.
1972	<ul style="list-style-type: none"> • Книги монгольских кочевников. Семь веков монгольской письменности. Москва: Наука.
1973	<ul style="list-style-type: none"> • Szentkatolnai Bálint Gábor, Keleti levelei. Jelentés Oroszország- s Ázsiában tett utazásáról. <i>Értekezése a mandzsuk szertartásos könyvéről</i>. Budapest: Körösi Csoma Társaság.
1974	<ul style="list-style-type: none"> • Поправки к чтению ойратских писем Галдана. <i>Исследования по восточной филологии</i>. Москва: Наука, 111–118.
1982	<ul style="list-style-type: none"> • Khan Siir. A Chapter of the Jangar Epic. <i>AOH XXXVI</i>: 271–314. (In co-authorship with U. Dzagdsüren and J. Tsooloo).
1987	<ul style="list-style-type: none"> • Mongol Uriankhai Riddles. <i>AOH XLI</i>: 15–39.

Felhasznált irodalom

- Birtalan Ágnes – Rákos Attila (eds.) 2025. *Mongolian Studies in Hungary. 150 Years at ELTE Eötvös Loránd University*. Budapest: ELTE Eötvös Loránd University, Department of Mongolian and Inner Asian Studies – Embassy of Mongolia in Hungary.
- Birtalan Ágnes 1985. „Geschichte der heiligen Götterbilder der drei Klöster unseres Jaqačïn-Volks”, *AOH* 39.2–3: 177–191.
- Birtalan Ágnes 2008. „A magyar–mongol nyelvjárás- és népi műveltségkutató expedíció tevékenysége”, *Vallástudományi Szemle* 2: 197–206.
- Birtalan Ágnes 2012. „Fieldwork among the Oirads. Activity of the Hungarian–Mongolian Joint Expedition for the Research of Mongolian Dialects and Traditional Culture.” In: Birtalan Ágnes (ed.). *Oirad and Kalmyk Linguistic Essays*. (Talentum Sorozat 11. Ed. Kulcsár Szabó, Ernő – Sonkoly, Gábor). Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 11–24.
- Birtalan, Ágnes 2022. „Kara György (1935–2022)”, *Távol-Keleti Tanulmányok* 14.2: 1–2. <https://doi.org/10.38144/TKT.2022.2.1>
- Kara György – U. Kóhalmi Katalin – Róna Tas András [sic!] 1958. „Nyelvészeti és néprajzi tanulmányúton Mongóliában”, *Magyar Tudomány* 65.1–9: 305–328.

¹² Műveinek jegyzéke 2015-ig: <https://kara.innerasia.hu/publications> (2025.05.27.).

- Kara György 2000. *The Mongolian and Manchu Manuscripts and Blockprints of the Hungarian Academy of Sciences*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kara, G[eorg] 1970. Chants d'un barde mongol. (Bibliotheca Orientalis Hungarica XII). Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Rákos Attila 2022. „Philologia Asiae Interioris: Emlékkonferencia Ligeti Lajos születésének 120. évfordulója alkalmából”, *Távol-keleti Tanulmányok* 14.2: 229.
- Tetraglot Thematical Dictionary in Manchu, Chinese and Clear Script. Manj, Xyatat, Mongol, Tod üseg xawsarsan toli bičig* 2020. Ed. Ogtontuul, Togtokh – Birtalan, Ágnes. Ulānbātar: The Institute for Mongolian Studies – ELTE, Department of Mongolian and Inner Asian Studies – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára.
- Vladimircov, B. Ja. Владимирцов, Б. Я. 1926. *Obrazcy mongol'skoj narodnoj slovesnosti. (S.-Z. Mongolija). Образцы монгольской народной словесности. (С.-З. Монголия)*. [Mutatványok a mongol népköltészetből. (Északnyugat-Mongólia).] Leningrad: Institut Živyh vostočnyh jazykov imeni A. S. Enukidze.

Kara György és a neves mongol filológus, B. Rincsen (1905–1977) Mongóliában. Az MTA Könyvtár és Információs Központ Keleti Gyűjteményében őrzött ojrát kéziratok jelentős része Rincsen professzor adománya.
(A fotót C. Sagdarszüren mongol nyelvész bocsátotta rendelkezésünkre.)

